

РОЗДІЛ II. УНІВЕРСИТЕТ ЯК СТРУКТУРА ТА СТРУКТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ

УНІВЕРСИТЕТ ЗАГАЛОМ

УДК 378.22

Л. М. Дунаєва, М. К. Кременчуцька, О. О. Нікогосян,
У. В. Варнава

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА РЕСУРСИ ІНТЕГРАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»

Окреслено місце та перспективи розвитку післядипломної освіти в контексті освітніх реформ. Зазначено, що післядипломна освіта повинна охопити не тільки традиційне для України постдипломне навчання, але й низку порівняно нових видів освітньої діяльності. Позначено, що гнучкі освітні траєкторії, які сприяють навчанню впродовж життя, являються інноваційним ресурсом інтеграції університету до ЄПВО.

Ключові слова: післядипломна освіта, ЄПВО, рамки кваліфікації, навчання впродовж життя.

Визнання європейської інтеграції стратегічним зовнішньополітичним пріоритетом України, підписання угоди України з ЄС про асоціацію ставить нові актуальні завдання перед вищою школою на шляху до європейських і світових освітніх просторів. Основні етапи і механізми інтегрування науки та освіти сформульовані в Законі України «Про вищу освіту» та проекті «Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 роки.

Необхідно виробити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітнього процесу, в якій оптимально поєднуються кращі вітчизняні та зарубіжні традиції підготовки кадрів, здатних до активних самостійних дій.

Ціль національної університетської освіти – створити національні рекомендації і рамкові стандарти, які узгоджуються з європейським простором вищої освіти (ЄПВО), і зробити вищу освіту сумісною і порівнянною, не змінюючи різноманітності її змісту.

В Європейському просторі вищої освіти і наукових досліджень розроблено певну сукупність інструментів з метою гармонізації національ-

них освітніх систем та розвитку академічної мобільності. До основних інструментів Болонського процесу прийнято відносити: європейську кредитну та трансферно-накопичувальну систему (ЄКТС), національні та європейські рамки кваліфікацій (НРК, ЄРК), результати навчання, студентоцентричне навчання, додаток до диплому європейського зразка (Diploma Supplement).

В Законі України «Про вищу освіту» посилена інноваційна складова діяльності вищих навчальних закладів, суть якої у створенні, вдосконаленні або застосуванні компонентів, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності. Інноваційними ресурсами інтеграції університету до європейського простору вищої освіти можуть стати гнучкі освітні траєкторії, що сприяють навчанню впродовж життя, побудова середовища, здатного стимулювати потребу в постійному навчанні [1].

Мова йде про роль і місце післядипломної освіти в контексті освітніх реформ. Нова редакція Закону України «Про вищу освіту» визначає необхідність практичного переосмислення поняття перепідготовки. Післядипломна освіта має стати ключовим фактором розвитку навчання впродовж життя Lifelong Learning (LLL) в Україні. Інститут інноваційної та післядипломної освіти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова має досвід надання освітніх послуг в системі післядипломної освіти з 1996 року. Співробітниками інституту розроблена модель та система психолого-педагогічного супроводу освітньої діяльності у системі постдипломної освіти [2].

Согласно національному освітньому глосарію з вищої освіти, післядипломна освіта (Postgraduate / Continuing / Further / In-service Education) – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду [3].

Суттєвими з даної точки зору є такий інструмент ЄПВО як національні та європейські рамки кваліфікацій (НРК, РК, ЄРК).

Рамка кваліфікацій – це системний і структурований опис кваліфікацій, освітньо-кваліфікаційних рівнів, кваліфікаційних стандартів різних рівнів і типів, встановлених на основі визначеного законом набору критеріїв.

Основні задачі рамки кваліфікацій:

- обмеження і впорядкування на національному рівні різноманітності типів освітніх програм, ступенів, кваліфікацій, а також дипломів та сертифікатів, що їх видають за результатами навчання;
- створення можливості побудови індивідуальних траєкторій навчання (термін навчання, академічні ступені і кваліфікація вищої освіти), що забезпечують отримання конкретної кваліфікації або підвищення

її рівня. Індивідуальна траєкторія навчання дає змогу порівнювати і зіставляти можливі варіанти вибору навчальної програми та майбутньої кваліфікації і з урахуванням індивідуальних можливостей студента, а надалі - для навчання впродовж життя;

- створення прозорих, зрозумілих і порівнянних процедур офіційного визнання отриманих кваліфікацій в ЄПВО;
- здатність до використання працедавцями з метою отримання інформації про кваліфікації, які надає вища освіта;

Результати навчання і отримана кваліфікація описується за допомогою дескрипторів. Дескриптори – це опис того, що повинен знати, розуміти і / або вміти той, кого навчають по завершенні навчальної програми. Система дескрипторів є інваріантною, тобто не прив'язаною до конкретного освітнього контексту, що полегшує зіставлення різних систем сертифікації.

Європейська рамка кваліфікацій (ЄРК) є метасистемою, призначеною для забезпечення прозорості, порівнянності і визнання кваліфікацій, дипломів та свідоцтв про освіту з метою розвитку академічної та трудової мобільності громадян на Європейському континенті.

Слід звернути увагу, що існує дві системних Європейських рамки кваліфікацій: Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (РК ЄПВО) и Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК НІЖ).

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (The framework of qualifications for the European Higher Education Area – “QF for the EHEA”) прийнята у 2005 році на конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу освіту. Описує три послідовні цикли вищої освіти, містить чотири кваліфікаційні рівні. Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються Дублінські дескриптори, що складаються з п'яти видів (базових) компетентностей: знання та розуміння; застосування знань та розуміння; формування суджень; комунікація; уміння навчатися.

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (The European Qualifications Framework for lifelong learning – “EQF for LLL”) ухвалена у 2008 році Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу. Представляє собою загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів, де рівні 6, 7 і 8 відповідають вищій освіті. Її мета – реалізація концепції навчання протягом усього життя. Вона охоплює весь спектр кваліфікацій, здобутих у процесі формального, неформального, інформального навчання. Опис кваліфікаційних рівнів ЄРК НІЖ здійснюється в термінах: знань; уміння; відповідальності й автономності.

Формальне навчання (Formal learning): навчання, що інституціалізоване, цілеспрямоване, сплановане за участю державних і визнаних приватних організацій та призводить до присудження національно визнаних кваліфікацій у межах певного освітнього рівня (етапу, циклу) і здійснюється в закладах освіти.

Неформальне навчання (Non-formal learning): додаткове інституційно організоване навчання, що не завершується наданням кваліфікації певного рівня (етапу, циклу) формальної освіти.

Інформальне навчання (Informal learning): неофіційне, не інституціалізоване цілеспрямоване (самонавчання) або нецілеспрямоване навчання (зокрема спонтанне, випадкове, що відбувається під час позанавчальної діяльності) [4].

Європейські кваліфікаційні метарамки (РК ЄПВО і ЄРК НПЖ) жодним чином не обмежують поняття кваліфікації її професійними ознаками, а є підставою для порівняння і визнання в різних країнах підсумків освіти (знань, компетенцій). Головна ідея, реалізована в цьому підході, така: не має значення, яке формальне навчання людина отримала (кількість годин, проведених у навчальних аудиторіях, програми, правила, процедури), важливий підсумок – що саме він вміє робити і наскільки добре. Схожих результатів можна досягти різними способами: навчаючись безпосередньо на робочому місці або самостійно, беручи участь у тренінгових програмах роботодавців і т. д.

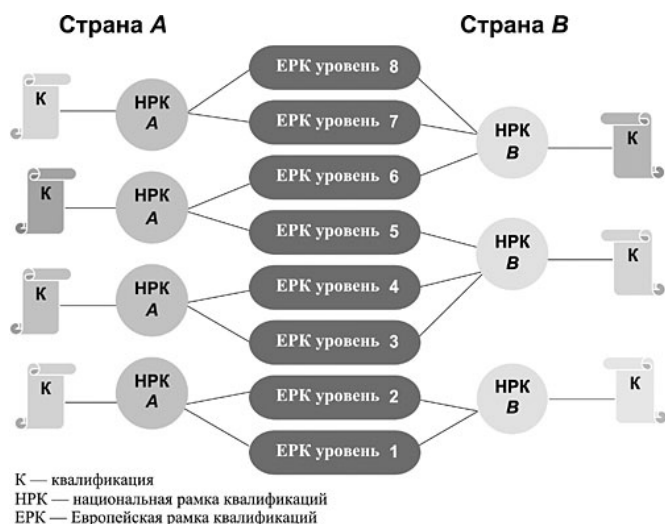

Рис. 1. Структура європейської рамки кваліфікацій

На рисунку 1 показана структура європейської рамки кваліфікацій, яка є не системою вимог, а інструментом для порівняння, підтвердження та визнання кваліфікацій. З її допомогою можна співвідносити знання та вміння, отримані працівником в освітніх установах різних країн [5].

До недавнього часу в Україні під «кваліфікацією» традиційно розумілася ступінь підготовленості до виконання певного виду роботи. В результаті масштабної роботи міжнародних організацій в області рамок кваліфікацій, оптимізації навчання протягом усього життя шляхом проведення різних реформ були адаптовані і прийняті існуючі на міжнародному рівні визначення, що знайшло своє відображення в понятійному апараті до НРК (національної рамці кваліфікацій).

Національна рамка кваліфікацій України прийнята постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”. Вона складає 10 кваліфікаційних рівнів та передбачає систему компетентностей: знання, уміння (когнітивні та практичні), комунікація, автономність і відповідальність та узагальнений опис рівня (інтегральна компетентність) [6].

Таблиця 1

Зіставлення рамок кваліфікацій (компетентності)

ЄРК НПЖ	РК ЄПВО	НРК
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Знання ▪ Уміння (когнітивні, та практичні) ▪ Автономність і відповідальність 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Знання та розуміння ▪ Застосування знань та розуміння ▪ Формування суджень ▪ Комунікація ▪ Уміння навчатися 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Знання ▪ Уміння (когнітивні та практичні) ▪ Комунікація ▪ Автономність і відповідальність ▪ Інтегральна компетентність

Можна виділити наступні головні розбіжності:

- деякі дескриптори (описи) рівнів Національної рамки (знання, уміння, комунікації, автономність і відповідальність) в Європейській рамці застосовуються в іншій інтерпретації;

Таблиця 2

Зіставлення рамок кваліфікацій

ЄРК НІЖ	РК ЄПВО	НРК
		Рівень 0 дошкільна освіта
Level 1		Рівень 1 початкова освіта
Level 2		Рівень 2 базова середня освіта
Level 3		Рівень 3 повна середня освіта
Level 4		Рівень 4 постсередня освіта
Level 5	Short cycle	Рівень 5 молодший бакалавр
Level 6	First cycle	Рівень 6 бакалавр
Level 7	Second cycle	Рівень 7 магістр
Level 8	Third cycle	Рівень 8 кандидат наук
		Рівень 9 доктор наук

- десять, а не вісім кваліфікаційних рівнів. До НРК включено «нульовий» (для дошкільної освіти) та «дев'ятий» (для докторів наук) рівні. Звичайно, країни-учасники Болонського процесу мають право і змогу самостійну формувати структуру рівнів своїх НРК, але слід розуміти, що додаткові рівні мають бути наповнені реальним змістом. В інших випадках вони не відіграватимуть своєї ключової функції – забезпечення порівнянності з освітніми системами інших країн.

Ці розбіжності наразі нівелюються системою післядипломної освіти в складі Вишів. Післядипломна освіта в Україні склалася як сукупність галузевих систем додаткової освіти, підвищення кваліфікації, додаткової спеціалізації, стажування та системи перепідготовки.

Перепідготовка – це отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Спеціалізація – це набуття особою здатності виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості в межах спеціальності.

Розширення профілю (підвищення кваліфікації) – це набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності.

Стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов’язків певної спеціальності.

Останнім часом система післядипломної освіти отримала масу нарікань з приводу її розмитості та формалізованості. Однак ця система працює в багатьох європейських країнах і дозволяє «студентам» навчатися певним компетентностям поза залежності віку та вже отриманої спеціалізації [7].

Кожна країна має свої особливості, однак, у більшості країн післядипломною освітою вважається можливість для осіб с дипломом бакалавра и магістра (а в національній системі освіти – спеціаліста) поглибити свої знання з отриманої спеціальності або отримати кваліфікацію в новій галузі. Післядипломна освіта з присвоєнням наукового ступеня: магістр (для бакалаврів та спеціалістів) і доктор (для магістрів і фахівців). Прикладна післядипломна освіта без присвоєння наукового ступеня: підвищення кваліфікації та MBA (ділове адміністрування).

Крім магістратури та докторантури система післядипломної освіти включає: постдипломне навчання (Postgraduate education); коротке підвищення кваліфікації (Post-Graduate Certificate); післядипломну спеціалізацію або перепідготовку (Postgraduate(Graduate) Diploma), підвищення кваліфікації (Masters) та інші.

Постдипломне навчання (Postgraduate education) – це академічний курс на базі вищої освіти.

Коротке підвищення кваліфікації (Post-Graduate Certificate) – програма поствищої освіти передбачає один семестр денного навчання після отримання ступеня бакалавра для підвищення професійної кваліфікації в галузі, зазвичай, пов’язаної з першою університетською освітою.

Післядипломна спеціалізація або перепідготовка (Postgraduate(Graduate) Diploma) – програма поствищої освіти – передбачає два семестри (1 рік) денного навчання після отримання ступеня бакалавра для подальшої спеціалізації та отриманні практичного досвіду в області, пов’язаної з першою університетською освітою або для придбання нової спеціальності.

Підвищення кваліфікації (Masters) – програма підвищення кваліфікації за 1 або 2 роки навчання осіб, які мають ступінь магістра (Magister), бакалавра (Bachelor) чи інші дипломи (диплом).

Серед країн Європи найбільш цікавим є досвід післядипломної освіти Німеччини. В систему пост освіти входять:

Спеціальні додаткові курси (Ergänzungsstudiengang) – отримання знань з нових предметів для осіб з різним рівнем освіти.

Сертифікат про «додаткову спеціалізацію» (Zusatzqualifikation) – можливість отримання студентом розширеної спеціалізації через додаткове навчання на відповідному факультеті вузу.

Додаткова вища освіта (Zusatzstudium) – поглиблена спеціалізація з вивченого для осіб з повною вищою освітою.

Післядипломна освіта аспірантів (postgraduales Aufbaustudium) – це постдипломна освіта з поглибленням знань як за профілем, так і по суміжним предметам для осіб, які вже мають науковий ступінь.

У контексті інноваційного потенціалу та ресурсів інтеграції університету до Європейського простору вищої освіти безперервна освіта протягом усього життя гранично розсуває кордони поняття післядипломної освіти, оскільки до нього в такій постановці можна віднести і процес навчання молодих студентів і різні форми навчання пенсіонерів. Варіативність даної системи надання освітніх послуг, дозволяють індивіду скористатися нею у відповідності зі своїми особистісними потребами і запитами в різні періоди життя.

Університети «третього віку» на сьогодні дуже поширені на території України, але слід звернути увагу на те, що в територіальних центрах праці та соціального захисту (університети «третього віку» підпорядковані Міністерству соціального захисту), як правило, працюють викладачі тієї ж вікової групи, в той час як на навчальних курсах, створених на базі університетів, працює молодь, яка проявляє себе з найкращої сторони і деякі з них переорієнтуються на викладання як на майбутню професію.

В системі університетської післядипломної освіти, на наш погляд, слід ширше розвивати напрямок, пов'язаний з освітою людей старшої вікової групи, і залучати до цієї сфери студентів старших курсів, магістрів, аспірантів. Таким чином, молодь отримує досвід спадкоємності поколінь і можливість усвідомити, що життя не обмежується часом існування одного індивіда. У свою чергу, для літніх людей молодь може служити провідниками тієї культури, яка відсутня в їх досвіді, тому саме молодь стає експертами в питаннях соціальних очікувань та існування в технологічному світі.

На жаль, ст. 60 Закону України «Про вищу освіту» дає визначення предмету післядипломної освіти, але суттєво не розкриває місце та роль цієї сфери діяльності вищого учбового закладу. Як вказано в аналітичному звіті «Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження» сфера «навчання продовж життя» (LLL) повинна охопити не тільки традиційну для України післядипломну освіту, але й низку порівняно нових видів

освітньої діяльності [8]. До них можна віднести: неформальну та інформальну освіту, у тому числі механізми їх формального визнання; бізнес-освіту; навчання не для цілей професійної діяльності, навчання осіб «третього віку»; широкий спектр програм формальної та неформальної дистанційної освіти тощо. Буде корисним запровадити за європейським зразком Національну рамку кваліфікацій LLL.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» (2014 року) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Благодетелева-Вовк С. Л. Стан потенціалу вітчизняного ринку освіти впродовж життя / С. Л. Благодетелева-Вовк, Е. А. Афонін // Український соціум. – 2014. – № 3 (50). – с.52-62. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/US3_2014/52-62.pdf
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя.– К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014.– 100 с.
4. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
5. Луговий В. І. «Матеріали Національної команди експертів, проекту ЄС «НЕО в Україні». – 2014. – 60 с.
6. Захарченко В. М. Розроблення та впровадження національної рамки кваліфікацій в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/index_en.php
7. Сацик В. И. Детерминанты глобальной конкурентоспособности университетов: в поиске эффективной стратегии развития высшего образования на Украине / В. И. Сацик // Вопросы образования. – 2014. – № 1. С.134-161. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vo.hse.ru/2014--1/117869401.html>
8. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики» ; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова– К.: Таксон, 2014. – 144 с.